

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه شاهرود

دانشکده هنر

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

تصویرسازی

عنوان پایان نامه: تصویرسازی به شیوه لاکمی در اصفهان عصر قاجار

استاد راهنما: جناب آقای محسن مراثنی

عنوان پروژه عملی: تصویرسازی خاطرات

استاد راهنما: جناب آقای مرتضی اسدی

استاد مشاور: جناب آقای عبدالرضا چارثی

نام دانشجو

۱۳۸۸/۱۲/۱۶

پریسا داروئی

تذکره اطلاعات بزرگ محلی ویژه
شهر شاهرود

بهمن ماه سال ۱۳۸۶

۱۳۲۵۵۱

به نام خدا

تمامی حقوق مادی و معنوی این پایان نامه تحصیلی متعلق به دانشگاه شاهرود است و هر گونه نقل مطالب با ذکر نام دانشگاه شاهرود، نام استاد راهنما و دانشجو بلامانع است. دانشجویان در صورتی می توانند نسبت به چاپ مقاله مستخرج از پایان نامه خود اقدام کنند که مقاله مورد تأیید استاد راهنما قرار گرفته باشد. همچنین به هنگام چاپ مقاله ذکر نام استاد راهنما ضروری است. عدم رعایت موارد فوق موجب پیگرد قانونی است.

«معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی»

تاریخ
شماره
پیوست

بدین وسیله جلسه دفاعیه کارشناسی ارشد خانم پریسا داروئی دانشجوی رشته تصویر سازی
باعنوان

رساله نظری: تصویر سازی به شیوه زیر لاکى در اصفهان عصر قاجار
پروژه عملی: تصویر سازی خاطرات (تصاویری از دفتر خاطرات)

در تاریخ ۸۶/۱۱/۱۳ برگزار و نمره رساله نظری ۱۹۱۵۰ و پروژه عملی ۱۹۱۰

و میانگین آن به عدد ۱۹۱۲۶ و به حروف نوره و سبب شش می گردد. اعلام می گردد.

اعضای هیات داوران

۱۵- آقای محسن مرآئی (استاد راهنما)

امضاء

۱۶- آقای مرتضی اسدی (استاد پروژه عملی)

امضاء

۱۷- آقای عبدالرضا چارئی (استاد مشاور)

امضاء

۱۸- آقای هراتی (داور مدعو)

امضاء

۱۹- آقای پرویز اقبالی (داور داخلی)

امضاء

۲۰- آقای علی اصغر شیرازی (نماینده تحصیلات تکمیلی)

امضاء

مدیر گروه رشته: ارتباط تصویری و تصویر سازی

نام و نام خانوادگی: عبدالرضا چارئی

امضاء:

تقدیم به:

خورشید و ماه

مادر و پدرم،

به کوه و دریا

همسرم.

دانشکده هنر دانشگاه شاهد

چکیده پایان نامه

عنوان پایان نامه: تصویر سازی به شیوه لاکه در اصفهان عصر قاجار

استاد راهنما: جناب آقای محسن مرانی

استاد مشاور: جناب آقای عبدالرضا چارثی

نام دانشجو: پریسا داروئی

شماره دانشجویی: ۸۳۷۴۹۶۰۰۵

رشته: تصویر سازی

چکیده:

نقاشی لاکه در عصر قاجار علاوه بر اینکه شیوه رایج هنر قاجار را با خود داشت و دارای جنبه‌های تزئینی- تصویری و کاربردی نیز بود، بستر مناسبی برای تصویر سازی به حساب می‌آمد. هنرمندان با وجود همه محدودیتهای این بستر جدید و نامتعارف، باز هم به تصویر سازیهای متنوع ادبی، تاریخی و مذهبی می‌پرداختند. این هنرمندان اغلب اصفهانی بودند. نقاشی لاکه، که در بستر کاربردی بر اشیاء مختلف انجام می‌شد در دوره قاجار به اوج رسید و پس از آن به زوال گرایید و از آنجا که بیشترین آثار متعلق به هنرمندان اصفهانی بود، تحقیق بر گردآوری تصاویر لاکه در اصفهان دوره قاجار متمرکز شد. با گردآوری نظرات مختلف راجع به مفهوم تصویر سازی، تعریفی خاص از آن ارائه شد و پس از بررسی و دسته بندی موضوعات موجود در نقاشی های لاکه قاجار، موضوعاتی که تصویر سازی محسوب می‌شدند با توجه به مشترکات محتوایی، در سه دسته ادبی، تاریخی و مذهبی طبقه بندی شدند. این تحقیق به لحاظ هدف بنیادی، و ماهیت توصیفی آن، بیشتر به روش کتابخانه‌ای انجام شد که با بررسی کتب فارسی موجود و نیز ترجمه بعضی کتب غیر فارسی، با تمرکز خاص روی تصاویر و جزئیاتشان، موضوع و روایت یا داستان آنها آشکار شد و با مقایسه تطبیقی آثار لاکه قاجاری با یکدیگر و با دیگر آثار هنرمندان خارجی، به مسئله کپی برداری نقاشان لاکه داخلی از یکدیگر و تأثیر پذیری آنها از نقاشی غربی در ساختار و حتی محتوا، و نیز تأثیر گذاری نقاشان لاکه ایرانی بر آثار لاکه دیگر کشورها پی برده شد.

واژگان کلیدی: لاک، قلمدان، قاب آینه، جعبه، تصویر سازی، اصفهان، قاجار، رقم، فرنگی سازی، نقاشی لاکه

نظر استاد راهنما: برای چاپ در نشریات مربوط به دانشگاه مناسب است.

تاریخ ۸۷/۲/۵

امضاء

الف

واژگان کلیدی:

لاک، قلمدان، قاب آینه، جعبه، تصویرسازی، اصفهان، قاجار، رقم، فرنگی سازی،
نقاشی لاک

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	پیشگفتار
۱	مقدمه
۶	روش تحقیق
۹	فصل اول: هنر لاکه
۱۰	تعریف لاکه
۱۴	پیشینه کاربرد لاکه
	• نقاشی لاکه
۱۸	تعریف نقاشی لاکه
۱۹	فن و شیوه نقاشی لاکه
۲۲	زمینه‌های نقاشی لاکه
۳۷	رنگ‌آمیزی در نقاشی لاکه
۳۸	پیشینه نقاشی لاکه
۴۰	• نقاشی لاکه در عصر قاجار
۴۳	• سابقه نقاشی لاکه در اصفهان
۴۶	سرآمدان نقاشی لاکه در اصفهان عصر قاجار
۴۹	دیگر هنرمندان نقاشی لاکه در اصفهان عصر قاجار
۵۴	فصل دوم: تصویرسازی لاکه
۵۵	تصویرسازی چیست؟
۶۰	• تصویرسازی لاکه در دوره قاجار
۶۱	موضوع‌های کار شده بر اشیاء لاکه دوره قاجار
۶۷	ارتباط موضوع با کاربرد اشیاء لاکه
	• انواع تصویرسازی
۷۰	نقش «رویدادهای تاریخی» در تصویرسازی لاکه دوره قاجار
۷۵	خلاصه‌ای از تاریخ سیاسی، اجتماعی و اقتصادی دوره قاجار

۷۸	خلاصه‌ای از وضع فرهنگی و هنری دوره قاجار
۸۰	• سبک آثار تصویرسازی لاک‌ی در دوره قاجار
۸۳	فصل سوم: بررسی انواع تصویرسازی در آثار لاک‌ی اصفهان عصر قاجار
	• تصویرسازی ادبی
۸۴	داستان شیخ صنعان و دختر ترسا
۱۰۶	داستان بهرام گور و هفت گنبد
۱۱۸	داستان خسرو و شیرین
۱۲۴	داستان لیلی و مجنون
۱۲۶	داستانهایی از تذکره الاولیاء
۱۲۹	داستانهایی از شاهنامه
	• تصویرسازی تاریخی
۱۳۴	جنگ چالدران
۱۳۸	جنگ کرنال
۱۴۱	جنگ ایران و روس
۱۴۲	جنگ با ازبکان
۱۴۴	جنگ علیه قبایل شورشی
۱۵۰	جنگ‌های محمد شاه
۱۵۵	چند روایت تاریخی دیگر
۱۶۰	ملاقات با پیر فرزانه
۱۶۳	مناظره شیخ بهایی و میرفندرسکی
	• تصویرسازی مذهبی
۱۷۱	یوسف و زلیخا
۱۷۵	قربانی شدن اسماعیل توسط ابراهیم
۱۷۷	مریم و مسیح
۱۸۷	پیامبر و ائمه اطهار

۱۹۱	فصل چهارم: تأثیر و تأثرات در هنر لاکی دوره قاجار و رواج و زوال آن
۱۹۲	• تأثیر و تأثرات در هنر لاکی دوره قاجار
۱۹۵	تأثیر پذیری هنر لاکی دوره قاجار از غرب
۲۰۴	تأثیرگذاری هنر لاکی دوره قاجار
۲۰۷	• رواج و زوال هنر لاکی
۲۱۱	نتیجه گیری
۲۱۳	مشخصات و منبع تصاویر
۲۳۱	کتابنامه فارسی
۲۳۵	کتابنامه انگلیسی
۲۳۶	مقاله نامه
۲۳۸	منابع اینترنتی
۲۳۹	گزارش پروژه عملی
۲۴۵	تصاویر پروژه عملی

پیشگفتار

رساله حاضر، آغازش، دلبستگی خاص به صندوقچه‌ها و جعبه‌های قدیمی - دنیایی از خاطرات - بود و رسیدن به پایانش، کاری بس سترگ! نه به خاطر سختی مسیر، چرا که هم‌ه‌اش علاقه بود و انگیزه! تنها بادهای وزنده در حواشی راه، مانع پیوسته رفتن بودند.

و اما طریقه آشنایی با اشیاء لاک: قلمدان، جعبه، قاب آینه و اشیایی از این دست با رنگی زرد مایل به قهوه‌ای، مثل عکسهای قدیمی سیاه و سفید زرد شده و دوباره همان دلبستگی به گذشته‌ای که به آن تعلق نداشتیم؛ ولی تصاویری از خاطرات من بودند، همه و همه مرا به خود علاقه‌مند کردند. به دنبالشان رفتم و کتابی یافتم در دو جلد تحت عنوان *Lacquer of the Islamic Lands*، مجموعه‌ای نفیس به زبان انگلیسی، از ناصر خلیلی.

تصاویر را جزء به جزء مطالعه کردم. قلمدانهایی بود که هر ۸ وجه آن پر بود از نقوش کوچک با صدها فیگور در یک قلمدان، که برای دیدن بعضی از آنها از ذره‌بین یا زوم دیجیتال استفاده کردم. روی موضوع تصاویر دقیق‌تر شدم. قلمدانی بود که چندین داستان از گنجینه ادب فارسی بر روی آن نقش شده بود. داستانهایی از عطار، نظامی که گاه با اشعاری از آنها یا مطابق با موضوع، با خطی خوش مزین شده بود و جعبه‌ای پر از فیگور با ترکیبی خاص! وجهی لشکرکشی سپاهیان بود و وجه دیگر لحظه بهم رسیدن دو سپاه و جنگ. این بار انگار کتاب تاریخ باز شده بود! زواییتی خلاصه شده در سطحی کوچک با جزئیات بسیار.

تصویری دیگر قاب آینه بود. چیزی که هر صبح برای آراستن خویش به آن نظر می‌کنیم. تصویری از پیامبر، فرشتگان و ائمه. روایتی مذهبی، ماجرای معراج، شمایل پیامبر، جبرئیل،

براق و ...

تاریخ اغلب آثار مربوط به دوره قاجار بود و هنرمندان بیشتر آنها، خوش نگاران اصفهانی بودند.

این همه داستان، حکایت و روایت برگرفته از ادبیات و تاریخ و مذهب ما بر روی آثار زیادی متعلق به دوره قاجار از هنرمندان اصفهانی دلایلی برای بررسی تصویرسازی به شیوه لاک‌ی در اصفهان عصر قاجار شد.

از آنجا که گاه بعضی از داستانها و روایات در قاب کوچکی، بر وجهی از شیئی، آن هم به نسبت کوچک تصویر شده بود، به جای نمایش کل اثر در رساله، اشاره به همان قالب کوچک ضرورت می‌یافت که به دلیل ریز بودن اجزای تصویر، دچار افت کیفیت می‌شد. گاهی نیز تصاویر موجود در کتابهای مختلف با کیفیت پایین به چاپ رسیده بودند که به دلیل ارتباط با بحث و اهمیت تصویری آنها و عدم دسترسی به اصل منبع، چشم‌پوشی از آن امکان نداشت. حتی عکسهایی از آثار موجود در آرشیو موزه هنرهای تزئینی اصفهان نیز کیفیت مناسبی نداشتند و به علت تعمیرات موزه و انتقال آثار به انبار، عکسبرداری مستقیم هم از آنها ممکن نبود. با این حال سعی شد با ویرایشهای دیجیتالی روی تصاویر تا حد امکان بر کیفیت عکسها افزوده شود. در ضمن اکثر تصاویر بصورت رنگی ارائه شده و تنها ۶ تصویر به علت عدم امکان دسترسی به اصل یا منبع رنگی، بصورت سیاه و سفید آمده است.

اشعار یا زیرنویس تصاویر نیز به علت ریز بودن و ناخوانایی در بعضی قسمتها به سختی با ذره‌بین یا زوم دیجیتالی تصاویر، خوانده می‌شد و گاه با سه نقطه یا علامت سوال در متن نشان داده شد. چرا که بعضی از اشعار، جایی ثبت نشده بود که رجوع به اصل شود.

از دیگر موارد قابل ذکر مربوط به واژه لاک‌ی است که در متن با زیر لاک‌ی معادل دانسته شده که به دلیل یکنواختی و یکدستی متن در همه جا لاک‌ی عنوان شده است.

در نقل قولهای غیر مستقیم، مفهوم و خلاصه و قسمتهایی از آن که مرتبط با بحث بود، آورده شده و به صورت زیر نویس ارجاع داده شد. مثلا در بخشهای غیر فارسی، قسمتهای زیادی ترجمه شد و تنها خلاصه‌ای از آن در متن وارد شد. از آنجا که بخش بیشتری از منابع

نیز غیر فارسی بود. ترجمه بخش عمده‌ای از این تحقیق را در برداشت. اگرچه قسمتهای کمتری از آن مستقیماً در متن آمده است.

ابتدا خدای را سپاس می‌گوییم که با لطف بی‌پایانش مرا یاری داد تا سرانجام رساله حاضر را به پایان برسانم.

با تشکر بی‌پایان از زحمات آقای صالح غایی- همسرم - که زحمت ترجمه و ویرایش متن و تصاویر و تایپ و تنظیم نهایی این رساله بر دوش ایشان بود.

با سپاس بی‌نهایت از استاد گرامی، جناب آقای محسن مراثی- استاد راهنما - که در جهت دهی و ارائه راهکارهایی در مسیر این رساله، تلفنی، وقت و بی‌وقت، متحمل زحمات بنده بودند.

با امتنان از استاد گرانقدر، جناب آقای مرتضی اسدی، استاد راهنمای بخش عملی که انگیزه کار را در من زنده کردند.

با قدردانی از خانواده عزیزم که همگی از بخشندگان آرامش بودند.

در پایان از استاد مشاور جناب آقای عبدالرضا چارئی و ریاست محترم دانشکده جناب آقای اصغر شیرازی و دیگر اساتید محترم دانشگاه هنر شاهد و نیز کارکنان صمیمی کتابخانه دانشگاه هنر اصفهان و دوستان عزیزم سپاسگذاری می‌کنم.

مقدمه:

لاک به عنوان صمغی که از دو منشاء گیاهی و حیوانی به دست می‌آید، دارای پیشینه‌ای دیرینه است و به جهت دو فایده کلی، یکی خاصیت جلا بخشی، و دیگری رنگین‌زایی آن مورد استفاده قرار می‌گیرد.

این ماده در گذشته مصارف گوناگون داشت که کاربرد خاص آن در آثار هنری، بحث مورد نظر است. استفاده از این ماده در خلق آثار هنری، شیوه‌ای از نقاشی را به نام **نقاشی لاک** [زیرلاکی] پدید آورد؛ نوعی نقاشی آبرنگ بر روی اشیای مقوایی (قلمدان، جلد کتاب، قاب‌آینه و غیره) که سطح آن را با ماده لاک می‌پوشاندند.

این هنر در کنار جنبه تزئینی-تصویری آن، جنبه کاربردی هم داشت؛ یعنی اشیایی همچون قلمدان، قاب‌آینه، جلد کتاب، جعبه، ورق‌های بازی، سازها، سینی، و حتی معماری و غیره بستری برای نقاشی لاک شدند.

این شیوه که از اواخر دوره تیموری (قرن ۹ هـ.ق.) در هرات بر روی جلدها انجام شد، در دوره صفوی (قرون ۱۰ و ۱۱ هـ.ق.) در تبریز و سپس اصفهان و دیگر مراکز هنری بر زمینه‌های دیگر هم کار شد. تا اینکه در عصر قاجار گستره قابل توجهی از آثار لاک تولید شد و به تکامل رسید؛ در این دوره نقاشی روی تابلو و پرده‌های بزرگ رواج پیدا کرده بود و به موازات آن، نقاشی روی اشیاء و سطوح و وجوه کوچک و مختلف آن نیز با همان شیوه رایج قاجاری انجام می‌شد، شیوه‌ای که گاه با الهام از نقاشی اروپایی به اصطلاح **فرنگی‌سازی** نزدیک می‌شد و یا میل به نقاشی ایرانی- سنتی گذشته پیدا می‌کرد. گاهی نیز آمیزه‌ای از هر دو را در آثار به کار می‌برد.

دوره‌ای که تک پیکره‌های درباری (پیکرنگاری درباری) مورد استقبال دربار بود، نقاشی لاک‌ی هم جایگاه والایی یافته بود.

در این عصر با وجود اینکه تهران پایتخت بود، اصفهان نقطه درخشانی در به اوج رساندن این شیوه رایج قاجاری بود. نقطه‌ای که هنرمندان زیادی را برای شکوفایی این شیوه در خود پرورش داد.

از اولین‌های این شیوه در دوره صفوی، **مولانا میرک اصفهانی**، از پایه‌گذاران شیوه لاک‌ی در هنر تجلید و **محمد زمان**، فردی تأثیرگذار در نقاشی لاک‌ی و پایه گذار سبک فرنگی‌سازی، تا هنرمندان مطرح دوره قاجار (خانواده‌های نجفعلی، محمد اسماعیل، محمد ابراهیم و امامی ها و دیگران) همگی اصفهانی بودند و در تکامل این شیوه هنری، با خلق آثار زیادی کوشیدند. این شیوه همانند دیگر گونه‌های هنری نقاشی قاجار، از هنر غرب تأثیراتی را پذیرفت و در عین حال بر هنر دیگر کشورها نیز تأثیرگذار بود؛ تا اینکه در اواخر دوره قاجار به تدریج سیر نزولی را پیمود و در نهایت با بوجود آمدن تحولات تاریخی، این هنر رو به زوال نهاد.

موضوعاتی که بر روی این آثار خلق می‌شدند، تزئینی یا تصویری بودند و گاه با کاربرد اشیاء ارتباط داشتند. از بین موضوعات تصویری (رزمی، بزمی، تصاویر پادشاهان و بارگاشان، داستانهای ادبی، مذهبی و غیره) گروهی که داستان یا واقعه و رویدادی را روایت می‌کردند و یا مضمون و مفهومی را همراه با متن در جهت ترجمه تصویری آن متن دربرداشتند، می‌توان تصویرسازی به حساب آورد و آنها را تحت عنوان **تصویر سازی به شیوه لاک‌ی**، از نقاشی لاک‌ی تفکیک کرد.

در این رساله با بررسی تصاویری از آثار لاک‌ی قاجاری در اصفهان (از بین آثار مجموعه خلیلی، مجموعه موزه هنرهای تزئینی اصفهان، و چند اثر از مجموعه موزه برن، و یا مجموعه‌های شخصی)، تصاویری انتخاب شدند که با تعریف تصویرسازی مطابقت داشتند و در

سه دسته تصویرسازی ادبی، تاریخی و مذهبی جای گرفته‌اند که همه در شیوه (لاکی) و زمان (دوره قاجار) و مکان (اصفهان) مشترک بوده‌اند.

این تحقیق در چهار فصل ارائه می‌شود:

- در فصل اول تحت عنوان هنر لاکی، ابتدا به تعریف لاکی در فرهنگهای فارسی و هنری مختلف پرداخته می‌شود و در ضمن به فایده و کاربردهای آن نیز اشاره می‌گردد. سپس پیشینه این هنر از ابتدای مصرف آن در خاور دور (چین و ژاپن)، مصر و اروپا و به دنبال آن به طور ویژه به ایران و پیشینه هنر لاکی در آن شرح داده می‌شود. گذشته‌ای دیرینه که حتی در دوران قبل از اسلام و پس از آن نیز این ماده استفاده می‌شده و گواه قدمت آن، اشعاری از شاعران قدیم است.

بخش دیگری از همین فصل به نقاشی لاکی اختصاص دارد که آن نیز ابتدا با تعریف آغاز می‌شود و ضمن توضیح این شیوه به بستر معمول آن (پایه ماشه) و تعاریف خاص آن پرداخته می‌شود. سپس فن و شیوه نقاشی لاکی بطور خلاصه شرح داده می‌شود و در این حین وجه تسمیه این شیوه به نام نقاشی لاکی یا روغنی مورد بحث قرار می‌گیرد.

از آنجا که اشیاء کاربردی زمینه‌ای برای اشیاء لاکی بوده‌است، زمینه‌های نقاشی لاکی (قلمدان، جعبه و...) و طرز ساخت آن مطرح می‌شود. رنگ آمیزی و بلاخره پیشینه نقاشی لاکی از بخشهای فرعی این رساله هستند.

بخش اصلی دیگر این فصل به نقاشی لاکی در عصر قاجار می‌پردازد؛ عصری که دوران اوج این هنر بود. قسمت دیگر هم به سابقه نقاشی لاکی در اصفهان اشاره دارد. پس از برشمردن قدمت این هنر در اصفهان، سرآمدان و دیگر هنرمندان اصفهانی این شیوه هنری در عصر قاجار ذکر می‌شود و اصفهان را به عنوان خواستگاه تکامل این هنر معرفی می‌کند.

- فصل دوم با عنوان **تصویرسازی لاکی**، ابتدا به تعریف تصویرسازی و پیشینه تاریخی

آن می‌پردازد و تعاریف متعددی را از این هنر ارائه می‌دهد. پس از رسیدن به تعریفی ثابت با عنوان اصلی این فصل، **تصویرسازی لاکی در دوره قاجار**، ارتباط با فصل قبل برقرار می‌شود.

موضوع‌های کار شده بر اشیاء لاکی این دوره با تأکید بر موضوع‌های تصویری شرح داده شده و سپس به ارتباط موضوع تصاویر با شکل و کاربرد اشیاء اشاره می‌شود.

انواع تصویرسازی از بخش‌های اصلی دیگر این فصل است که بر آن اساس می‌توان تصویرسازی‌های لاکی دوره قاجار را در سه دسته، ادبی، تاریخی و مذهبی طبقه‌بندی کرد. در این بخش لزوم بررسی رویدادهای تاریخی احساس می‌شود؛ چراکه بنابه تعریف تصویرسازی، رویداد تاریخی نیز می‌تواند تصویرسازی محسوب شود. پس از اشاره به نقش این رویدادها در تصویرسازی لاکی این دوره، اجمالاً به تاریخ سیاسی-اجتماعی-اقتصادی دوره قاجار پرداخته می‌شود و سپس وضع فرهنگی و هنری آن مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس با بررسی شیوه کار تصویرسازان لاکی در عصر قاجار و تقسیم آن به سه گونه ایرانی‌سازی، فرنگی‌سازی و سبک میانه، این فصل به پایان می‌رسد

- فصل سوم که بدنه اصلی این تحقیق است، انواع تصویرسازی در آثار لاکی اصفهان

عهد قاجار را مورد بررسی موضوعی قرار می‌دهد. ابتدا به تصویرسازی ادبی اشاره دارد و برای فهم بهتر تصاویر به بیان مختصری از داستانهای مطروحه در تصاویر این بخش می‌پردازد و سپس به تصاویر مربوط به آنها اشاره می‌کند: داستان شیخ صنعان و دختر ترسا، بهرام گور و هفت گنبد، خسرو و شیرین، لیلی و مجنون و داستانهایی از تذکرةالاولیاء و شاهنامه.

بخش دیگر، تصویرسازی تاریخی است که ابتدا به تصاویری با موضوع جنگ می‌پردازد؛ جنگهایی چون: چالدران، کرنال، ایران و روس، جنگ با ازبکان، قبایل شورشی و نیز جنگهای

محمد شاه. سپس به چند روایت تاریخی اشاره می‌کند که تصاویری از آن موجود است؛ از جمله: ملاقات با پیر فرزانه و مناظره شیخ بهایی و میرفندرسکی.

تصویرسازی مذهبی آخرین بخش این فصل است. تصاویری با این مضمون در چند دسته خاص قرار می‌گیرند: تصاویری که به داستان یوسف و زلیخا اشاره دارد و یا قربانی شدن اسماعیل توسط ابراهیم، پیامبر و ائمه اطهار و تعداد بیشتری از تصاویر که روایاتی از مریم و مسیح را نشان می‌دهد.

فصل چهارم آخرین فصل این رساله در دو بخش مطرح است. ابتدا تأثیر و تأثرات در

هنر لاکی دوره قاجار را بررسی می‌کند. اول به آثار مشابه و گاه تقلیدی محض از هنرمندان متفاوت در داخل ایران دوره قاجار می‌پردازد، سپس به تأثیرپذیری از غرب اشاره دارد و به ریشه‌های تاریخی این الگوپذیری می‌پردازد و با مقایسه تطبیقی آثاری از این دست به این نتیجه می‌رسد که هنرمندان نقاشی لاکی دوره قاجار، آثار هنری غرب را (به صورت اصل یا باسمه‌های چاپی و یا عکس) دیده و از آنها الگو پذیرفته‌اند.

هنر لاکی این دوره در کنار همه تأثیرپذیریها، تأثیراتی را در هنر نقاشی لاکی دیگر کشورها داشته‌است که مختصراً به آنها پرداخته می‌شود. و بالاخره این رساله با توضیحاتی در مورد ریشه‌های **رواج و زوال هنر لاکی** به پایان می‌رسد؛ ریشه‌هایی که با تحولات تاریخی عصر قاجار در ارتباط بود. رواج و زوال این هنر، هر دو در همین عصر بوقوع پیوست.

روش تحقیق:

تعریف مساله:

هنر زیرلاکی نوعی نقاشی آبرنگ بر روی اشیای مقوایی (قلمدان، جلد کتاب، قاب آینه، رحل قرآن، جعبه آرایش، ورق بازی، سینی، و...) را گویند که رویه آن را با ماده جلا دهنده (لاک) پوشانده باشند که گاه این نقاشی ها، تصویرسازی محسوب می‌شوند با این وجود تاکنون آثار زیرلاکی از دید ماهیت تصویر سازی بررسی نشده‌اند. این هنر از اواخر سده ۱۱ هجری قمری به خصوص در هنرهای چون قلمدان نگاری رایج شد. از هنرمندان شاخص این هنر می‌توان به آقا نجف (نجفعلی) اصفهانی و محمد اسماعیل نقاشباشی (اصفهانی) اشاره کرد.

سوالات اصلی تحقیق:

- ۱- آیا می‌توان بعضی تصاویر شیوه زیرلاکی را تصویر سازی قلمداد کرد؟
- ۲- بیشترین موضوع‌های تصویرسازی شده این زمان و مکان خاص چه بوده است؟
- ۳- آیا می‌توان تکامل و اوج هنر لاکی قاجار را به هنرمندان اصفهانی نسبت داد؟

سابقه و پیشینه انجام تحقیق:

از آنجا که در کتاب ها و تحقیق‌های مختلف، مثلاً کتاب هنر قلمدان ادیب برومند تنها به ذکر تکنیک و کل موضوعات کار شده- نه صرفاً تصویرسازی شده- و معرفی هنرمندان این هنر بدون تأکید بر اصفهان اکتفا کرده است، و در کتاب جلدها و قلمدانهای ایرانی محمد تقی احسانی، در هر دو جلد آن جز به ذکر ۲ یا ۳ اثر تصویرسازی شده، بطور خاص به دسته بندی موضوعی آثار نپرداخته است و همچنین در ۲ جلد کتاب زیر لاکی مجموعه خلیلی نیز اشاره

خاص به تصویرسازی و آن هم مختص به هنرمندان اصفهانی نشده است؛ در ضمن این کتاب هنوز به فارسی برگردان نشده که در این تحقیق بعضی از موارد مرتبط با موضوع از این کتاب ترجمه شده است؛ از این رو انجام این تحقیق ضرورت یافته است؛ و نیز مطالعه روی بستر دیگری از تصویرسازی حتی روی اشیای کاربردی به شناخت بیشتر هنر این دوره کمک می‌کند؛ و اینکه در این دوره تصویرسازی متون، دیگر محدود به کتاب نمی‌باشد.

فرضیه‌ها:

۱. آثار زیر لاکه علاوه بر جنبه‌های کاربردی و تزئینی دارای جنبه‌های تصویرسازی و روایتی نیز هستند.
۲. به نظر می‌رسد موضوع بیشترین آثار تصویرسازی شده در دوره قاجار اتفاقات و وقایع تاریخی و نیز موضوعات برگرفته از ادبیات است.
۳. هنرمندان اصفهانی عصر قاجار در تکامل هنر تصویری زیر لاکه نقش اصلی را ایفا کردند.

اهداف:

- ۱- شناسایی و معرفی ارزشهای آثار لاکه از دیدگاه تصویرسازی
- ۲- معرفی جایگاه هنرمندان اصفهان در شکل‌گیری تصویرسازی به شیوه زیرلاکه با این توضیح که در عهد قاجار تکنیک نقاشی زیر لاکه با امکانات خاص خود این توانایی را داشته که هنر خاص این دوره را در بستر کاربردی نیز وارد کند، و از آنجا که بسیاری از تصاویر نقش شده بر این بستر (قلمدان و...) داستانهای مورد علاقه آن دوران همچون: شیخ صنعان - خانواده مقدس یا زندگی روزمره پادشاهان قاجار و ... را بازگو می‌کرده است، می‌توان رابطه تحلیلی بین تصویرسازی این متون و استفاده از شیوه نقاشی زیر لاکه بر بسترهای خاص خودش به دست آورد. همراه با بررسی و تحلیل آثار می‌توان به ویژگی‌های ساختار